

MINTAQALARDA SUV RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH

Sirojov Oxunjon Odil o'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti Iqtisodiyot yo'nalishi Magistranti

Annotatsiya:

Maqolada mintaqalarning asosiy muammolaridan biri bo'lmish suvni muhofaza qilish va tejash tadbirlari majmuini amalga oshirish zaruriyati bilan bog'liqligi va bu tadbirlar suvni isrof bo'lishini eng kam darajaga keltirishni e'tirof etiladi

Kalit so'zlar: suv resurslari, xo'jalik iste'moli, cheklanganlik darajasi, xorij tajribasi, statistika, yer osti suvlari, bashorat

Davlat va xalqaro tashkilotlarning sa'y-harakatlari

O'zbekiston Respublikasining yer va suv resurslaridan samarali foydalanish, aholi va iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini barqaror suv bilan ta'minlashni yaxshilash maqsadida 2021-2023 yillarda O'zbekiston Respublikasining suv resurslarini boshqarish va irrigatsiya sohasini rivojlantirish strategiyasi hamda 2020-2030 yillarga mo'ljallangan suv xo'jaligi konsepsiyasi tasdiqlandi. Mazkur hujjatlar asosida Suv xo'jaligi vazirligi tomonidan suvdan samarali foydalanish, suvni tejovchi va raqamli texnologiyalarni joriy etish, irrigatsiya-melioratsiya ishlarini olib borish, yerlarni lazer bilan tekislash, agrotexnik tadbirlarni o'z vaqtida amalga oshirish choralari ko'rilmoqda. Natijada 2022-yilning o'tgan davrida 6,5 milliard m³, jumladan, sug'orish mavsumida 5,5 milliard m³ suv tejaldi. Aynan suvni tejovchi texnologiyalarni joriy etish va erlarni lazer bilan tekislash natijasida 2,0 milliard m³ suv tejaldi. Markaziy Osiyo respublikalarida suv sohasi mutaxassislari tez-tez uchrashib turadilar va muntazam ravishda muloqot qilishadi. Suv mutaxassislari orasida millat yo'q; "suv mutaxassislari bir xalq, bir xalq" iborasi ko'p qo'llaniladi. Darhaqiqat, suv sohasi mutaxassislari qaysi respublikada xizmat qilishidan qat'i nazar, aholi va iqtisodiyot tarmoqlarini suv bilan ta'minlash, yurt farovonligiga xizmat qilishdek ezgu maqsadlar mujassam. Markaziy Osiyo mintaqasi suv sohasi mutaxassislari ezgu maqsadni ko'zlagan holda, transchegaraviy daryo suvlaridan oqilona foydalanish, suvni samarali boshqarish va mintaqada suv tanqisligini kamaytirishdek ezgu maqsadlarni birlashtiradi va o'z sharaflari vazifalarini vijdonan bajaradi. Sirdaryo havzasini misol qilib olsak, Qirg'iziston Respublikasidan suv Norin, So'x, Oqburasoy, Aravonsoy, Maylisoy, Shoximardonsoy, Isfayramsoy kabi ko'plab soylardan keladi. O'zbekistondan Qirg'iziston hududiga suv O'ng qirg'oq, Savay, Janubiy Farg'ona, Karkidon suv olish kanallaridan keltiriladi.

Suv resurslaridan mukammal foydalanish va muhofaza qilishni rejalashtirish

Suvga bo'lgan talabni to'g'ri belgilash, suv resurslaridan mukammal foydalanish, suv xo'jaligi majmuasining barcha ishtirokchilariga taraqqiyotini bashorat qilishni talab qiladi. Suv xo'jaligini rejalashtirish ana shu ko'rsatkichga asoslanadi. Jami suv hajmining mahsulot hajmi bilan bog'liqligini e'tiborga olib, birinchi navbatda, yaqin va uzoq kelajakda ishlab chiqarilishi kutilayotgan o'sha mahsulot hajmini aniqlash zarur. O'z navbatida, sanoat va qishloq xo'jaligi mahsulotlarining kerakli hajmda bo'lishi aholi sonining o'sishiga, tuzilishi va talab darajasiga, ya'ni u yoki bu ishlab chiqarilish mahsulotlariga talabning kamayishi yoki ko'payishiga bog'liq bo'ladi. Hozirgi sharoitda sanoat va qishloq xo'jaligini rivojlantirishda katta miqdorda energetika resurslarini sarflamasdan biror natijaga erishib bo'lmaydi. Shuning uchun mamlakatni uzoq muddatli rivojlantirish g'oyasiga ko'ra, energetika ham tez sur'atlarda rivojlanishi lozim (1 mln. kVt quvvatga $Q = 50 \text{ m}^3 / \text{s}$ uzluksiz suv oqimi zarur). Qishloq va baliqchilik xo'jaligida to'liq va qaytarilmaydigan suv iste'molini ko'paytirish g'oyasi ilgari surilmoqda. Aholi sonining o'sishi va yashash joylarida obodonlashtirish darajasining yuksalishi kommunal-maishiy xo'jaligida suv iste'molining o'sishiga olib keladi.

Kafolatlangan suvga kirish uchun asosiy tahdidlar:

-yuqori oqim mamlakatlaridagi transchegaraviy daryolarning bir tomonlama va nomuvofiq suv boshqaruvi;

-suvni tijoratlashtirish va mintaqaning yuqori oqimidagi ayrim mamlakatlarida suvni tovar sifatida qabul qilish;

-yuqori oqimdagi davlatlarning Amudaryo va Sirdaryoning asosiy transchegaraviy irmoqlarida yangi yirik gidroelektr stansiyalarini qurishga intilishi.

Kundalik ichimlik uchun 2 litr suv ko'pincha etarli bo'lsa-da, bir kishining kunlik oziq-ovqat ehtiyojlarini ishlab chiqarish uchun taxminan 3000 litr kerak bo'ladi. Chiqib olingan chuchuk suvning qariyb 70 foizi qishloq xo'jaligiga sarflanadi. Sektorda foydalanish juda xilma-xil bo'lib, asosan sug'orish, pestitsidlar va o'g'itlarni qo'llash va chorva mollarini saqlashni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, qiymat zanjiri bo'ylab suv oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash (masalan, hosilni sovutish) va qayta ishlash uchun ishlatiladi. Qishloq xo'jaligida suvdan foydalanish nafaqat resurslarni miqdoriy iste'mol qiladi, balki qimmatbaho resursni pestitsidlar va o'g'itlar bilan ifloslantiradi. Oziq-ovqat mahsulotlariga (ayniqsa, suv talab qiladigan mahsulotlarga) talab ortib borayotgan sharoitda 2050 yilga kelib qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini 70 foizga kengaytirish kerak bo'ladi. Sug'oriladigan dehqonchilik yomg'irli dehqonchilikka qaraganda ikki baravar ko'p hosildor bo'lishi mumkinligini inobatga olsak, qishloq xo'jaligi uchun suv iste'moli sezilarli bo'ladi. o'sishda davom etadi. Bu yerdan samaraliroq foydalanish imkonini beradi, ekinlarni xavfsizroq diversifikatsiya qilish imkonini beradi va iqlim o'zgaruvchanligiga qarshi muhim buferni ta'minlaydi.

Yer osti suvlari

Gidrologik aylanish doirasidagi yer osti suvlari: yer osti suvlarini ochiq quduqlardan yoki quvurli quduqlardan olishga asoslangan. Shuning uchun yer osti suvlarini barqaror tarzda boshqarish uchun yer osti suv tizimlarini tushunish kerak. Yer osti suvlari - tuproq, qum va toshlardagi yoriqlar va g'ovaklarda joylashgan yer osti suvlari, suvli qatlam deb ataladi. Suvli qatlamlar ko'p miqdorda yer osti suvlarini saqlaydi va shuning uchun gidrologik tsiklda muhim rezervuar va bufer hisoblanadi (rasmga qarang). Yer osti suvlari tabiiy ravishda yog'ingarchilik yoki daryo va ko'llardan infiltratsiya orqali to'ldiriladi. Yer osti suvlarining to'ldiriladigan joylaridan buloqlar orqali suvli qatlamlar oqizadigan joylarga va daryolar, ko'llar, botqoqliklar va qirg'oq zonalariga oqib o'tishi er osti suvlari oqimi deb ataladi. Yer osti suvlarining tabiiy oqimi, odatda, past tezlikda, g'ovak bo'shliqlari va tosh materiallarining yoriqlari orqali sodir bo'ladi. Suvli qatlamning geologik tarkibiga qarab, suv oqimi tezligi kuniga 1 metrdan yiliga 1 metrgacha yoki o'n yillikda o'zgarib turadi. Aksincha, daryo oqimining tezligi ancha tezdir va sekundiga metrda ifodalanadi. Yer osti suvlari darajasi mavsumiy

va yillik farq qilishi mumkin. Keyin ular nam mavsumdan keyin yuqori va quruq mavsum oxirida past bo'ladi. Yer osti suvlari balansi: tabiiy sharoitda yer osti suvlari suvli qatlamda to'planishi muvozanatda. U nam fasllarda qayta quvvatlanadi va yil davomida daryolar, ko'llar va botqoq yerlarning asosiy oqimini suv bilan ta'minlaydi. Bu muvozanat inson aralashuvi tufayli buzilishi mumkin, bu ham zaryadlash, ham zaryadlash miqdoriga ta'sir qilishi mumkin.

Haddan tashqari nasos bilan birga keladigan jiddiy mavzu yer osti suvlarining sho'rlanishidir. Bu sho'r suvning ko'tarilishi va chuchuk suv bilan aralashishi natijasida yuzaga keladi, bu esa suvli qatlarning qaytarilmas sho'rlanishiga olib keladi. Tuzli suvlar chuqurlikda paleo-sho'r yoki qo'shni suvlardan mobilizatsiya qilinishi mumkin. Sohilbo'yi hududlarida alohida e'tibor berilishi kerak, chunki sho'r dengiz suvi suvli qatlamlarning chuchuk suv zonalariga kirib borishi mumkin. Quyidagi rasmda o'nlab yillar davomida qishloq xo'jaligi uchun yer osti suvlaridan foydalanishga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan dengiz suvining kirib borishi jarayonining soddalashtirilgan ko'rinishi ko'rsatilgan.

Barqaror boshqaruvning dolzarbligi

Qayd etilgan xavf-xatarlarga qaramay, barqaror boshqariladigan yer osti suvlari qishloq xo'jaligi, oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq hayoti uchun muhim resurs hisoblanadi. Ko'pgina mintaqalarda markazlashtirilmagan quyosh energiyasi ta'minoti mavjud bo'lsa, undan foydalanish va qazib olish nisbatan oson. Yer osti suvlari er usti suvlariga qaraganda iqlim o'zgaruvchanligi va o'zgarishiga nisbatan kam sezgir bo'lgani uchun suv tanqis bo'lgan hududlarda qurg'oqchilikni bartaraf etish va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirish imkoniyatiga ega.

Biroq, yer osti suvlaridan foydalanuvchilar - va demak, fermer - resurslarni barqaror boshqarish uchun mas'uliyatni baham ko'radi. Bundan tashqari, yer osti suvlaridan uzoq muddatli foyda olish uchun dehqonining o'z manfaatlarini ko'zlab, suvli qatlamlardan haddan tashqari foydalanish va natijada ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy ziddiyatlarga yo'l qo'ymaslik kerak. Fermer uchun bu juda muhim mas'uliyat va majburiyatlarni o'z ichiga oladi:

-foydalanuvchi huquqlari va ruxsatnomalarini, ular belgilagan shartlar va miqdorlarni olishda huquqiy va me'yoriy bazaga rioya qilish;

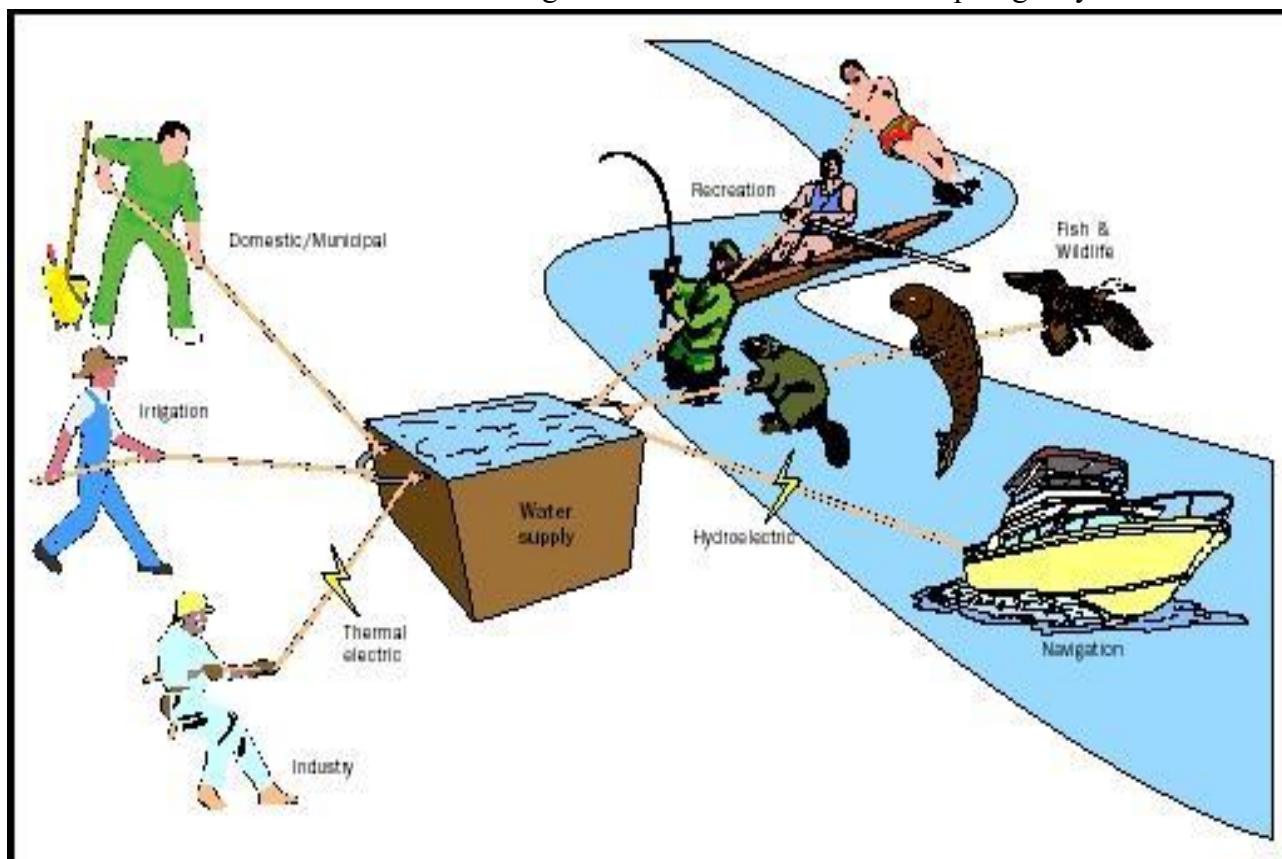
-agar suvni tartibga solish mavjud bo'lmasa, fermerlar rejalashtirish va ishlab chiqarish xavfsizligini ta'minlash uchun me'yoriy-huquqiy bazani yaratish uchun lobbi qilishlari kerak ;

-huquqlar va ruxsatnomalar asosida suvdan foydalanish monitoringi va hujjatlari.

Kelajakda suvdan foydalanish

O'tgan yarim asr davomida suvdan foydalanish tendentsiyalari kelajakdagi suvga bo'lgan ehtiyojni baholash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Aftidan, aholi sonining ko'payishi bilan jamoat ta'minoti va maishiy maqsadlarda foydalanish uchun suv olishni davom ettirish mumkin. Biroq, yuqori suv narxlari va faol suvni tejash dasturlari aholi jon boshiga foydalanish ko'rsatkichlarini kamaytirishi mumkin. Daryolarda dam olish, estetik zavqlanish, baliq va yovvoyi tabiatning yashash muhiti va gidroelektr energiyasi kabi oqimdan foydalanish uchun suv uchun raqobat kuchayganligi sababli, kommunal foydalanish darajasi yuqori bo'lsa, irrigatorlar mavjud suv ta'minoti uchun iqtisodiy raqobatda tobora kuchayib boradi. Qo'shma Shtatlarda ko'plab mavjud suv manbalari uylar, shaharlar, fermer xo'jaliklari va sanoat ehtiyojlarini qondirish uchun suvli qatlamlardan tortib, daryolar va suv havzalaridan suv o'tkazish orqali ta'kidlanmoqda. Atrof-muhit, baliq va yovvoyi tabiat va rekreatsiya ehtiyojlarini qondirish uchun daryolar va daryolarda suv qoldirishni ham hisobga olish kerak. Rejachilar, menejerlar va saylangan mansabdor shaxslar yigirma birinchi asrning boshlarida xalq duch kelgan turli xil suv xo'jaligi muammolari bilan kurashar ekan, ular davlat, suv havzasi va suvdan foydalanish toifalari bo'yicha suv ta'minoti va undan foydalanish bo'yicha izchil

ma'lumotlarga muhtoj. Bu Qo'shma Shtatlarga suv resurslaridan maksimal foyda olishga yordam beradi va talab va taklif o'rtasidagi muhim muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Xulosa. Loyihaning ilmiy hamda ijmoiy-iqtisodiy asoslari ushbu sohada qilingan tadqiqot natijalaridan ma'lum bo'ldiki, suv hayotni, ekotizimni va iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi qimmatli resursdir. Uning qishloq xo'jaligi, inson salomatligi va atrof-muhitni muhofaza qilishdagi ahamiyati katta. Mas'uliyatli boshqaruvchilar sifatida biz suvni qadrlashimiz va hozirgi va kelajak avlodlar manfaati uchun saqlashimiz kerak.

References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-YILDA QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH, QAYTA ISHLASHNI KENGAYTIRISH VA QO'LLAB-QUVVATLASHNING QO'SHIMCHA CHORA-TADBIRLARI TO'G'RISIDA qarorlari
2. Asadullayev A.N. The role of physical education and sports professionals in the organization of a healthy lifestyle in society. Journal of Innovations in Pedagogy and Psychology, 3rd special issue. Tashkent-2020. 31-36. 13. Asadullayev A.N., Ochilova N.R., Jabborova O.G. Healthy lifestyle (Healthy lifestyle) Academics an international multidisciplinary research journal (ISSN:2249-7137, январь 2021, 1835-1841).
3. X.I. VALIYEV, SH.O.MURADOV, B.M.XOLBAYEV "SUV RESURSLARIDAN MUKAMMAL FOYDALANISH VA MUHOFAZA QILISH
4. www.Science and Issues.com "Water Encyclopedia "